

تدوین راهبردهای بهینه در جهت افزایش امنیت فضاهای عمومی در محلات شهر اردبیل (مطالعه موردی: محله ملا یوسف)

مازیاربابائی کانیاری^۱، میثم ضارب نیا^۲، نسیم آرام^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۱/۲۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۱

صفحه: ۶۶-۴۴

چکیده

امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی انسان مطرح است. امنیت نخستین شرط برای زندگی انسان و سکونت در یک مکان است. حضور مردم در فضای عمومی شهر مستلزم احساس امنیت از سوی آنان است. بنابراین با توجه به گسترده‌گی شهرنشینی و رواج ناامنی‌های اجتماعی در شهرها، مطالعه موضوع امنیت، عوامل مؤثر بر آن و راهکارهای تقویت امنیت در شهرها ضرورت یافته است. پژوهش حاضر، برنامه‌ریزی راهبردی افزایش امنیت در محله ملا یوسف را مورد بررسی قرار داده است. هدف از پژوهش حاضر تدوین راهبردهایی برای ساماندهی این محله در جهت افزایش امنیت با استفاده از مدل *SWOT* است. نوع این پژوهش، کاربردی - راهبردی و روش انجام آن توصیفی - تحلیلی است. در انجام پژوهش حاضر علاوه بر مطالعات کتابخانه‌ای از روش پیمایشی نیز استفاده شده است. با توجه به تحلیل یافته‌ها استراتژی مناسب برای افزایش امنیت استراتژی بازنگری انتخاب شد. بدین معنی که باید با بهره جستن از فرصت‌ها، نقاط ضعف را کاهش دهد. در گروه نقاط قوت S_1 (وجود برخی سازمان‌های دولتی مثل شهرداری، اداره مخابرات، کلاتری و غیره در این محله) مهم‌ترین نقطه قوت است. در گروه نقاط ضعف W_1 و W_3 (وجود تراکم جمعیتی زیاد و بالا بودن آمار جرم در این محله)

۱. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران (نویسنده مسئول)

۲. کارشناس ارشد جغرافیا دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و عضو جهاد دانشگاهی استان

اردبیل

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردبیل

مهم‌ترین نقطه ضعف است. در گروه نقاط فرصت O_1 (وجود افراد تحصیل کرده و صاحب مقام در محله) مهم‌ترین فرصت و در گروه نقاط تهدید W_2 (از بین رفتن زمین‌های کشاورزی با توسعه فیزیکی این محله) مهم‌ترین ضعف شناخته شده است.

کلید واژه‌ها: امنیت، محله، SWOT، محله ملا یوسف آباد

بیان مسئله

پیرو تحولات در بافت‌های شهری دوران معاصر و جایگزین شدن بافت‌های شهری جدید (برنامه‌ریزی، طراحی و احداث برای دیگران) به جای محیط‌های شهری قدیم، نقش و جایگاه محله‌های شهری از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار شده است. روند شکل‌گیری محله‌های قدیمی که در طول دوره‌ای طولانی شکل گرفته بودند، به گونه‌ای بوده است که در پاسخگویی به نیازهای فردی و اجتماعی ساکنین از کارایی لازم برخوردار باشند، اما به نظر می‌رسد دگرگونی در عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی شهرها به طور عام و در محله‌ها به طور خاص، اثرات منفی قابل توجهی بر کارایی آن‌ها در پاسخگویی به نیازهای ساکنین داشته است. روند گسترش بی‌رویه شهرنشینی در سالهای اخیر، بافت‌های محله‌ای شهر اردبیل را تحت تأثیر قرار داده است. به طوری که این تغییرات نه تنها در وضعیت کالبدی محلات، بلکه در ابعاد اجتماعی آنها نیز نمایان گردیده است، سازمان سنتی شهر که تا دیروز متکی بر تقسیمات محله‌ای بوده در هم شکسته، هویت و ارزش‌ها و سنت‌های خاص محلات شهری رو به زوال می‌باشد و شکل‌گیری مجموعه‌های جدید محله‌ای با بافت هندسی نیز به نوبه خود منجر به افزایش بی‌هویتی محلات و پدید آمدن فرایند ناپایداری‌های اجتماعی و کاهش تعلقات مکانی و روابط همسایگی و کاهش امنیت در محلات مختلف آن شده است. فضای عمومی شهر، صحنه نمایش زندگی روزمره مردم است و در تقابل با فضای زندگی خصوصی تعریف می‌شود. اهمیت فضای عمومی به دلیل نقشی است که در توسعه جامعه دموکراتیک بازی می‌کند؛ به عبارتی چنانچه دسترسی برابر به عرصه عمومی برای همه جامعه فراهم شود، تهدید تمایز و جدایی اجتماعی کاهش می‌یابد و تنوع فرهنگی شکل یافته، می‌تواند فضای عمومی را تبدیل به مکانی نماید که افراد و گروه‌های مختلف بتوانند در اجرای قوانین خود گزیده مشارکت کنند. لذا اولین گام برای دستیابی به عرصه عمومی که ضامن تحقق جامعه مدنی است، تشویق

مردم به حضور در فضاهای عمومی و یا فراهم نمودن دسترسی برابر همه افراد و گروه‌ها به آن است و این امر مستلزم فراهم ساختن امنیت در فضاهای عمومی در تمام ابعاد ذهنی و عینی می‌باشد. رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و شکل‌گیری مقیاس جدیدی از رشد شهری در طی دهه‌های اخیر باعث شده که شهر و برنامه ریزی شهری با چالش‌های تازه‌ای چون افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی، کم‌رنگ شدن هویت و حس تعلق اجتماعی، کاهش امنیت شهروندان و گسترش مشکلات اکولوژیکی اجتماعی و محیطی و در مجموع کاهش کیفیت زندگی مواجه شود. (عبداللهی و همکاران، ۱۳۸۹) یکی از مهم‌ترین چالش‌ها در مدیریت شهری توجه به احساس امنیت در بین شهروندان است که یکی از شروط توسعه پایدار و ایجاد کیفیت زندگی مطلوب شهری نیز به شمار می‌رود. توسعه پایدار شهری دارای ابعاد گسترده‌ای است که یکی از آنها توجه به ناهنجاری‌های اجتماعی و احساس امنیت شهروندان می‌باشد که این موضوع در محلات حاشیه‌ای شهر، نمود بیشتری دارد (همتی ۱۳۸۶). امنیت و احساس امنیت دارای نقش اساسی در رضایت فردی و آسایش شهروندان و مطلوبیت زندگی در قالب توسعه پایدار انسانی و شاخصی برای کیفیت زندگی آنان به شمار می‌آید. بنابراین بانظر به اهمیت و جایگاه بحث امنیت در حوزه برنامه ریزی شهری مقاله حاضر در نظر دارد به تدوین راهبردهای بهینه در جهت افزایش امنیت در محله ملایوسف یکی از محلات حاشیه‌نشین شهر اردبیل اقدام نماید.

نتایج پژوهش محمدی (۱۳۹۳) نشان داد که بین احساس تعلق به محله و احساس امنیت شهروندان ارتباط وجود دارد و همچنین تفاوت معناداری بین احساس امنیت در محلات قدیم و جدید وجود دارد و محلات قدیمی با میانگین ۳/۹۷ در برابر میانگین ۳/۴۱ در محلات جدید، شهروندان احساس امنیت بالاتری دارند. افشار کهن، (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «تأثیر عوامل محیطی و اجتماعی بر احساس امنیت شهری مطالعه موردی محلات منتخبین شهر یزد» چنین نتیجه می‌گیرد: براساس یافته‌های تحقیق،

متغیرهای فضای فیزیکی، قلمروگرایی نظارت اجتماعی و تعاملات اجتماعی بر روی احساس امنیت تأثیر دارند ولی میان میزان جرم با احساس امنیت رابطه ای به دست نیامد. همچنین متغیرهای تصور مردم، دستیابی به امکانات و سخت کردن آماج جرم بر روی میزان جرم تأثیر دارند. عامری، (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «سکونتگاههای غیر رسمی، امنیت و توسعه پایدار شهری مطالعه موردی شهر بندرعباس» نتیجه می گیرد که درمیان محلات دارای بافت حاشیه ای مورد بررسی در شهر بندر عباس محلات داماهی و اسلام آباد دارای پایداری نسبتاً قوی هستند و شاخص امنیتی در این محلات به نسبت رضایت ساکنان خوب ارزیابی می شود.

از طرفی محله شهناز به عنوان محله ناپایدار شناخته شد. این محله و همچنین محلات با پایداری ضعیف دارای وضعیت نابسامانی به لحاظ امنیتی هستند. براساس آمارها حدود نیمی از دزدی ها و مزاحمت های خیابانی در این محلات صورت می گیرد که محله شهناز و دوهزار در صدر این محلات قرار دارند. قرایی و رشیدپور (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان بررسی و سنجش حس امنیت در مناطق مختلف شهری و مطالعه موردی (مناطق ۲ و ۱۱ تهران) چنین نتیجه می گیرد: مردم در انتخاب فضاهای ناامن در کل شهر تفاهم نسبی دارند. اکثریت آنان محله های پایین شهر، حاشیه ساختمان های نیمه کاره و کوچه های خلوت و تاریک را فضاهایی با امنیت کم ارزیابی کنند این حس عدم امنیت، در خیابان های شلوغ و مملو از جمعیت، کاهش می یابد مردم حضور موثر پلیس و نیروی انتظامی، ارتقا سطح فرهنگی و وجود شرایط مناسب فضا را مهمترین عامل در ایجاد حس امنیت می دانند

مبانی نظری

مفهوم امنیت

امنیت در لغت به معنای مصون ماندن از هر گونه تهدید و تعرض است. در فرهنگ لغت آکسفورد امنیت به معنای وضعیت و احساس ایمن بودن است و ایمن بودن به معنای

محافظت در برابر خطر یا ترس، ایمنی در برابر تهاجم معنا شده است (آقایی و تیمورتاش، ۱۳۸۹). به عبارت دیگر امنیت عبارت از «محافظت درمقابل خطر، احساس ایمنی و رهایی ازتردید است» (کارگر، ۱۳۸۹). جان مورز، امنیت را رهایی نسبی از تهدیدهای زیان بخش و تضمین رفاه آتی می داند. همچنین ولفرز^۱، در مورد امنیت می نویسد: امنیت در معنای عینی، فقدان تهدید در برابر ارزش های کسب شده است و یا اینکه بگوئیم حفظ ارزش ها معادل برقراری امنیت است. امنیت، از یک سو وسیله و از سوی دیگر هدف است و به لحاظ پیچیدگی، مفهومی جدال برانگیز است (ضرابی و جمالی نژاد، ۱۳۸۹).

اگرچه در ظاهر فضای مفهوم امنیت کاملاً روشن، شفاف و دارای نمودهای عینی به نظر می رسد، اما تعریف مفهومی این اصطلاح کاملاً مناقشه آمیز است (ماندل، ۱۳۷۷؛ بوزان^۲، ۱۳۷۸). برخی نیز معتقدند، امنیت با تعریف مفهوم مخالف آن یعنی ناامنی و بیان شاخص های وضعیت فقدان امنیت نیز قابل درک می باشد. طبق نظر آنتونی گیدنز احساس امنیت یا پرهیز از اضطراب در روابط اجتماعی ریشه در نهاد و ناخودآگاه انسان دارد که او آن را امنیت وجودی نام نهاده است (ترنر، ۲۰۰۳). به نظر وی وضعیت ذهنی آرام در محیطی آشنا و در کنار افرادی که تهدید محسوب نمی شوند شکل گرفته و در این وضعیت موجب می گردد که فرد بتواند به فعالیت های خود بدون واهمه و نگرانی پردازد. به نظر گیدنز هر چند زندگی مدرن خطر بخشی از حوزه ها و شیوه های زندگی را کاهش داده اما همراه خود خطرات دیگری را به دنبال آورده است. گیدنز امنیت وجود را یکی از صور مهم احساس امنیت تلقی کرده و معتقد است که این اصطلاح به اطمینانی راجع است که بیشتر اشخاص به تداوم هویت و دوام محیط های اجتماعی و مادی کنش در اطراف خود دارند؛ از این نظر این امنیت، پدیده ای عاطفی است (گیدنز، ۱۳۷۷). همچنین احساس امنیت به معنای فقدان هراس از اینکه ارزش های

¹ Volferez

² Buzan

انسانی مورد حمله قرار گیرد یا به مخاطره نیفتد و به نبود هراس و بیم نسبت به حقوق و آزادی های مشروع، اطمینان و آرامش خاطر، ایمنی، آرامش قبل و خاطر جمع بودن است (نوروزی و فولادی سپهر، ۱۳۸۸).

مفهوم محله

محلات شهری به معنای واحد های اجتماعی حقیقی هستند که تا حدی به صورت نا خود آگاه به وجود آمده اند، با گذشت زمان توانسته اند شکل و فرم پایداری به خود گرفته و حریم ویژه و معین برای خود تعریف کنند. در حقیقت این محلات از افرادی با خصوصیات و ویژگی های اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و به ویژه اقتصادی مشابه تشکیل می شود که به واسطه این اشتراک، نوعی همبستگی و روابط متقابل جمعی به وجود می آید. بر این اساس ویژگی های هر محله بر حسب مورد و مختصات اجتماعی آن را از سایر محلات شهری و متمایز می نماید (عسگری، ۱۳۸۷).

در تعریفی دیگر می توان بیان کرد که محله بخشی از سازمان فضایی شهر است که در آن روابط افراد به صورت چهره به چهره است و می تواند با توجه به عواملی از جمله مناسبات اداری و تعیین محدوده های معین، محیط زیست قابل زندگی، برداشت های اجتماعی ساکنان از محیط محله و ابعاد عملکردی و ارائه خدمات مورد نیاز ساکنان تعریف شود (عبداللهی و همکاران ۱۳۸۹).

هویت محله

تطبیق محیط با توانایی های احساسی، ذهنی و ساختار فرهنگی را هویت گویند. هویت تأثیر مثبتی بر اعتماد به نفس و توانایی های ساکنان آن دارد و ساکنان هر سکونتگاه را از غیر آن مشخص و متمایز می کند و محله با هویت به محله ای گویند که از نظر سایر مکان ها و محله ها قابل تمایز میشود (بزی، ۱۳۹۱).

امنیت پایدار

امنیت نیاز اولیه آدمی است که در زندگی انسان ها حساسیت خاصی دارد و انسان ها می کوشند به طریقی امنیت خود را تأمین کنند. توجه به شأن و جایگاه امنیت در زندگی

اجتماعی و کارکرد آن در سیاست های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی به نحو فزاینده ای در حال رشد می باشند و میزان حضور و تأثیر این پدیده در جامعه و سطح بهره مندی شهروندان از این امنیت که حق مهمی در زندگی اجتماعی آنان می باشد، معیار عمده ای برای ارزیابی سطوح توسعه یافتگی جوامع بشری به شمار می آید. امنیت بعنوان مقوله ای فراگیر و پیش شرط در هر نوع برنامه ریزی سیاسی، اجتماعی اقتصادی، فرهنگی جایگاهی برجسته دارد. معنای لغوی امنیت، رهایی از تشویش، اضطراب و ترس یا احساس آرامش و اطمینان خاطر است (نصری، ۱۳۸۱) مفهوم امنیت پایدار متضمن وجود شرایطی است که در چهارچوب آن، دولت ها به حقوق شهروندی احترام بگذارند؛ از این رو، پایداری امنیت به کاهش فقر، بیکاری و برابری و عدالت در بهره مندی از فرصت ها برای شهروندان بستگی دارد (سرور و همکاران، ۱۳۹۳).

حاشیه نشینی

حاشیه نشینان کسانی هستند که از یک سو بدلیل سطح پایین سواد و فقدان مهارت شغلی و از سوی دیگر، گرانی مسکن و زمین به درستی جذب نام اقتصادی-اجتماعی شهر ها نشده اند و در محدوده خارجی و حاشیه ای شهر ها زندگی می کنند. علاوه بر این، از آنجا که محل سکونت حاشیه نشینان اغلب خارج از عرصه های حقوقی و قانونی شهر ها قرار دارد، کمتر از برنامه های حمایتی رسمی برخوردارند (کارگر، ۱۳۸۶).

حاشیه نشینی جرم و ناامنی

حاشیه نشین ها جزو مناطق مستعد ارتکاب جرم هستند. فقدان نظارت امنیتی کافی، وجود تعداد زیاد افراد نیازمند و بیکار، سطح پایین سواد، فقدان روشنایی کافی در معابر و وضعیت جغرافیایی بعضی مناطق باعث می شوند که مجرمان به راحتی در آنجا پناه گیرند. احساس ناامنی در جامعه، تنها به دلیل جرایم خشونت آمیز نیست، بلکه برخی ناهنجاری ها همچون اعتیاد، ولگردی، تک گردی و سرقت، صرف نظر از اینکه عامل اصلی ترس و احساس ناامنی عمومی هستند، حتی زمینه رواج گسترده جرایم را

فراهم می آورند. به همین دلیل، حاشیه نشینی یکی از معضل های شهری است که از حیث بستر قرار گرفتن برای ارتکاب جرم مورد توجه می باشد. در واقع، حاشیه نشینی نوعی سکونت است که در آن افراد در مناطق مجاور شهری یا کلانشهری اقامت دارند و از نظر امکانات و خدماتی به مراتب کمتر و ناچیزتر از شهر مرکزی بهره مند هستند و از نظر وضعیت فرهنگی و اقتصادی، تفاوت های آشکاری با آنان دارند؛ بنابراین، تضمین امنیت در حاشیه شهرها یا شهرهای حاشیه ای کلانشهرها دغدغه و عامل مهم در سلامت اجتماعی، اخلاقی و اقتصادی شهرها و به تبع آن، کشور است. جمعیت جوان، زیاد و متراکم، فقر، تزلزل شغلی، کم سواد، بی سواد، ترک تحصیل، شرارت، نزاع و درگیری و خشونت های مستمر، ضعف بهداشت، اعتیاد، فحشا، معاملات غیر قانونی و در حاشیه بودن حاشیه نشینان را به کجروی سوق می دهند و این مناطق را از لحاظ امنیتی به طور کامل فعال می سازد. در حاشیه بودن و گسیختگی از نظام اجتماعی، موجب اختلال در نظم و امنیت عمومی می شوند (غلامی، ۱۳۹۲). به عقیده آسیب شناسان اجتماعی، همه انواع نا بهنجاری های اجتماعی مانند سرقت، قتل، قاچاق، خودکشی، فساد، فحشا، اعتیاد، الکلیسم و نظایر آنها، معلول نا سازگاری های اجتماعی هستند که بر روابط فرد و جامعه حاکم می باشند و در مناطق حاشیه نشین نمود بیشتری دارند. حاشیه نشینی نمودی از آسیب ها و انحراف ها اجتماعی است (خانباشی، ۱۳۹۴). بی شک حاشیه نشینی با بزهکاری و ارتکاب جرم در مناطق حاشیه نشین ایران بالا هستند و ارتباط معنادار و مستقیمی میان آنها وجود دارد.

رابطه فضای شهری و احساس امنیت اجتماعی

با توجه به دیدگاه کسانی چون میتار، پست مدرن ها، روانشناسان اجتماعی، مکتب کارکردگرایی ساختاری (تئوری تعامل تمایز یافته) و نظر دورکیم (تئوری آنومی)، دیدگاه مربوط به محیط زندگی، نظریه پنجره های شکسته (نظریه نامدنیّت) و تئوری اختلال و بی نظمی اجتماعی که معتقد است فضای شهری از جمله عوامل تاثیرگذار بر احساسات افراد بویژه احساس امنیت آنان می باشد، افرادی که در فضای فیزیکی و

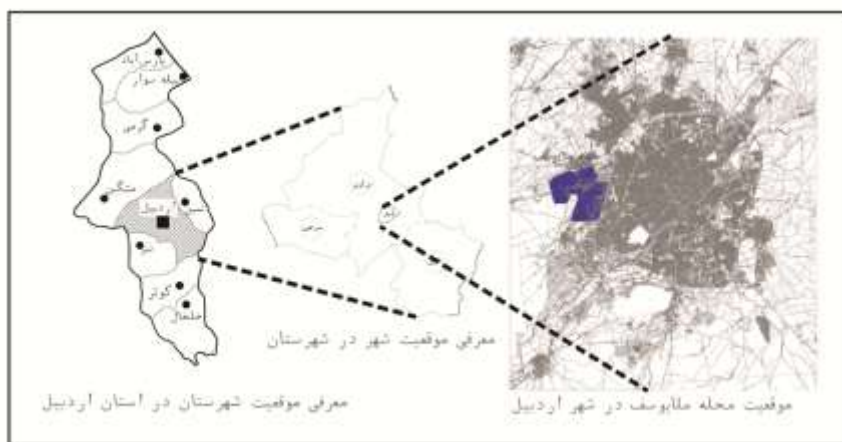
اجتماعی سالمی به سر می‌برند، به لحاظ ایمن بودن محیط اطرافشان ضریب احساس امنیت بالایی را نسبت به کسانی دارند که فضای اطرافشان آکنده از اختلالات و بی‌نظمی‌هایی است که باعث به وجود آمدن احساس ناامنی در جسم و روانشان می‌گردد و ضریب احساس امنیت آنان را کاهش می‌دهد (احمدی و همکاران، ۱۳۸۶). علاوه بر نظریات بالا، فیکر هرگونه ناهنجاری در فضای شهری را مقدمه‌ی ناامنی به شمار آورده و انبوهی جمعیت جوان در شهرهای بزرگ را خطری برای امنیت پایدار شهری می‌داند. به نظر وی مسائل عامه‌کلان شهرها، مهاجرت فرایند روستا - شهری و شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ، حاشینه‌نشینی و جمعیت فقیر شهری است که می‌تواند به ناپایداری امنیتی منجر شود (رهنمایی و پورموسوی، ۱۳۸۵). پیران (۱۳۸۱) علت ناپایداری امنیتی در کلان‌شهرها را معضل مسکن، آنومی اجتماعی و ظهور اجتماعات اسکان غیررسمی معرفی نموده است. براساس نظریه فشار اجتماعی که رفتارهای انحرافی را نتیجه فشارهایی می‌داند که بعضی از مردم را به کجروی و بروز ناامنی وادار می‌کند، تأثیر شرایط محیطی بر روی ابعاد امنیت اجتماعی؛ یعنی امنیت مالی، جانی و غیره یکسان و یک جهت نیست (بدار و همکاران، ۱۳۸۰). همچنین در رابطه با شرایط محیطی و امنیت فضاهای شهری می‌توان به این نکته اشاره کرد که برخی از فضاها به گونه‌ای است که زمینه ترس بیشتری را فراهم می‌آورد. عدم نور کافی در خیابان، خوابیدن ولگردان و معتادان در کنار خیابان و نبود پیاده‌رو در اتوبان‌ها از آن جمله‌اند. براساس نظریه اسکان نیومن (۱۹۷۳) فضاهایی که امکان دیدن و دیده شدن در آنها بیشتر باشد و در ضمن امکان کمی برای فرار فراهم آورند پتانسیل کمتری برای فعالیت مجرمان فراهم می‌آورند (سویتزر^۱، ۱۹۹۷).

¹ Schweitzer

روش پژوهش

معرفی محدوده مورد مطالعه

محلۀ ملایوسف یکی از محلات حاشیه نشین شهر اردبیل است که در شمال غربی این شهر در مسیر جاده ارجستان قرار گرفته است. مساحت کاربری های اراضی این محلۀ ۸۴۴۴۲ متر مربع است که بیشترین کاربری مربوط به کاربری مسکونی می باشد. جمعیت آن طبق آخرین سرشماری رسمی ۵۵۹ نفر با تراکم ۷۰/۵۷ نفر در هکتار و بعد خانوار ۴/۱۳ از جمله محلات پر تراکم محسوب می شود. این محلۀ از نظر تعداد فعالان اقتصادی نیز با ۱۷۲۳ نفر جزء محلات با نرخ بیکاری بالا به شمار می آید.

مأخذ: ترسیم نگارندگان

مدل SWOT یکی از ابزارهای استراتژیک تطابق نقاط قوت و ضعف درون سیستمی با فرصت ها و تهدیدات برون سیستمی است (هریسون و کارون، ۱۳۸۲). این مدل (SWOT) یکی از روشهای مورد استفاده برای سازماندهی عوامل خارجی در قالب مقوله های فرصت ها و تهدیدها و عوامل داخلی اعم از قوت ها و ضعف هاست. این روش برای تجزیه و تحلیل عوامل تأثیرگذار و فراروی یک سیستم (شهر، منطقه، روستا و...) با استفاده از عوامل درجه بندی با توجه به اهمیت داده شده به هر یک از عوامل تأثیرگذار است. (نسترن و هوشمندفر، ۱۳۸۹). هدف نهایی فرآیند برنامه ریزی

راهبردی توسط SWOT، توسعه و اتخاذ یک راهبرد مناسب با در نظر گرفتن عوامل داخلی و خارجی است (اسماعیل زاده و همکاران، ۱۳۹۳).

یافته ها

ارزیابی عوامل درونی (IFE)

در این گام نقاط قوت و ضعف شناسایی شده، در ستون های ماتریس ارزیابی عوامل درونی قرار می گیرند. ارزیابی محدوده درونی به منظور تشخیص نقاط ضعف و قوت آن است. نقاط ضعف و قوت جزو فعالیت های قابل کنترل بافت هستند که در هر مقطع زمانی به بافت سود یا زیان می رسانند. فرآیند ارزیابی عوامل درونی، موازی با فرآیند بررسی عوامل بیرونی است.

ارزیابی عوامل بیرونی (EFE)

در این گام فرصت ها و تهدیدهای شناسایی شده، در سطرهای ماتریس ارزیابی عوامل بیرونی قرار می گیرند. این مرحله به تبیین و توصیف محیط بیرونی به منظور مشخص کردن فرصت ها و تهدیداتی می پردازد که بافت با آن رو به رو است. در این رابطه، روندها و رخدادهای اقتصادی، اجتماعی، تکنولوژیکی و مدیریتی همراه با ماهیت و موقعیت گروه های مختلف ذی نفع نظیر شهروندان و سایر عوامل درگیر که می توانند به میزان زیادی در آینده به محدوده مورد نظر منفعت یا زیان برسانند، مورد ارزیابی قرار میگیرند. (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۲) در این راستا از نظرات ۲۰ نفر از کارشناسان (بخصوص اساتید دانشگاه) و مسئولین جهت وزن دهی به عوامل درونی و بیرونی استفاده شد که در نهایت بعد از جمع بندی و میانگین وزن های ارائه شده توسط این گروه ها، وزن نهایی با درجه بندی و امتیاز نهایی براساس مدل سوات محاسبه شد. (جدول ۲ و ۳).

ارزیابی عوامل داخلی (IFE)

جدول (۲): ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (نقاط قوت و ضعف)

نمره نهایی	نمره	ضریب	قوت‌ها
۰/۷۵	۳	۰/۲۵	وجود برخی سازمان‌های دولتی مثل شهرداری، اداره مخابرات، کلانتری و غیره در این محله
۰/۰۹	۳	۰/۰۳	وجود فرهنگ‌ها و سنت‌های قدیمی در بین برخی از ساکنان محله
۰/۲۴	۴	۰/۰۶	ارائه امکانات و زیرساخت‌های شهری به خیلی از نقاط محله
۰/۰۶	۳	۰/۰۲	وجود پارک‌ها و رودهای محلی بازسازی شده جهت استفاده عموم مردم محله
نمره نهایی	نمره	ضریب	ضعف
۰/۸	۴	۰/۲	وجود تراکم جمعیتی زیاد
۰/۴	۴	۰/۱	بالا بودن نرخ بیکاری
۰/۸	۴	۰/۲	بالا بودن آمار جرم در این محله
۰/۲۱	۳	۰/۰۷	پایین بودن نرخ باسوادی
۰/۲۱	۳	۰/۰۷	کمبود سرانه مسکونی
۳/۵۶		۱	جمع

جدول (۲) نشان می‌دهد که مجموع نمره نهایی نقاط قوت و ضعف، برابر ۳/۵۶ شده است که این عدد مقداری بزرگتر از میانگین مورد نظر (۲/۵) است. نتیجه آنکه محله ملایوسف دارای شرایط خوب درونی است به طوری که این محله (ملایوسف) از نظر عوامل داخلی دارای قوت می‌باشد. لذا می‌توان از توان بالقوه و بالفعل موجود در راستای تعدیل نقاط تهدید و ضعف استفاده کرد.

ارزیابی عوامل خارجی (EFE)

جدول (۳): ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)

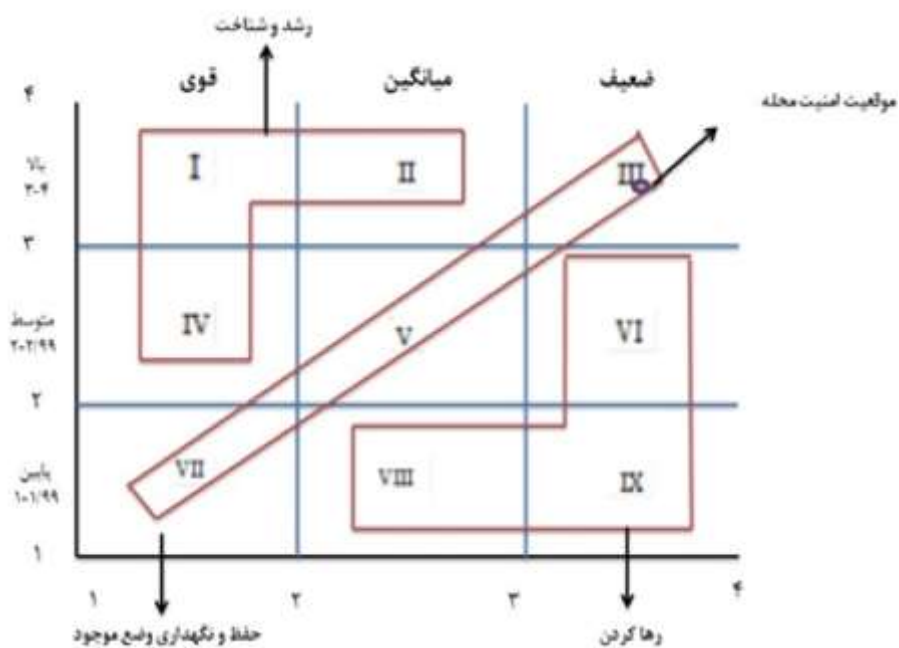
نمره نهایی	نمره	ضریب	فرصت‌ها
۰/۸	۴	۰/۲	وجود افراد تحصیل کرده و صاحب مقام در محله
۰/۲۴	۳	۰/۰۸	در سالهای اخیر با احداث بهشت زهرا در این محله، ارائه خدمات شهرداری به این محله رونق یافته است.
۰/۳	۳	۰/۱	بالابودن روحیه مشارکت در ساکنان این محله
۰/۴۵	۳	۰/۱۵	دسترسی بالای ساکنان به زیرساختهای ارتباطی و اطلاعاتی
نمره نهایی	نمره	ضریب	تهدیدها
۰/۱	۲	۰/۰۵	وجود اسکان غیررسمی در محله
۰/۶	۴	۰/۱۵	از بین رفتن زمین های کشاورزی با توسعه فیزیکی این محله
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	کمبود فضاهای آموزشی در این محله
۰/۲	۴	۰/۰۵	وجود واحدهای مسکونی کم دوام و بی دوام در بسیاری از نقاط محله
۰/۴	۴	۰/۱	وجود ریزدانه‌گی و نفوذناپذیری در بافت های این محله
۰/۰۴	۲	۰/۰۲	خروج ساکنان قدیمی از محل به دلیل افزایش تراکم
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	عدم مسولیت پذیری و پیگیری نامناسب مسولین
۳/۴۳		۱	جمع

جدول (۳) نشان می‌دهد که مجموع نمره نهایی فرصت‌ها و تهدیدها، برابر ۳/۴۳ شده است که این عدد مانند نمره نهایی قوت‌ها و ضعف‌ها مقداری بزرگتر از میانگین مورد نظر (۲/۵) است. نتیجه آن که محله ملایوسف توانسته است در برابر عوامل بیرونی خوب عمل کند. به عبارتی دیگر محله ملایوسف توانسته است از عواملی که فرصت‌ها

و یا موقعیت‌ها ایجاد کرده‌اند بهره‌برداری کند و از عواملی که موجب تهدید می‌شود دوری کند.

ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی

برای ارزیابی کلی وضعیت امنیت در محله ملایوسف با توجه به ارزیابی عوامل داخلی و خارجی، از ماتریس عوامل داخلی و خارجی استفاده می‌کنیم. ضریب نهایی عوامل داخلی در محور افقی و ضریب نهایی عوامل خارجی در محور عمودی جای گرفته و تقاطع این دو ماتریس، نشانگر وضعیت امنیت محله ملایوسف است.

شکل (۲): موقعیت امنیت محله ملایوسف

در شکل شماره ۲، موقعیت امنیت محله ملایوسف از دیدگاه مسئولان، کارشناسان و متخصصین امر نشان داده می شود. همان گونه که در شکل شماره ۲ نشان داده شده است، امنیت محله ملایوسف در موقعیتی قرار دارد که باید وضعیت شرایط موجود حفظ و نگهداری شود؛ بدین معنی که باید نقاط ضعف خود را کاهش دهد و در عین حال از فرصت های موجود در محله استفاده کند. اما با توجه به قوت های خود نیز، روند حرکتی باید به سوی بهره گیری از قوت ها و در عین حال کاهش یا مقابله با تهدید ها باشد. به این معنا که برای افزایش امنیت در محله ملایوسف باید به طرح ها و برنامه ریزی هایی که باعث افزایش امنیت در این محله می شود پرداخت. بنابراین می توان گفت راهبردهایی که انتخاب می شوند بیشتر راهبردهای بازنگری هستند.

تدوین راهبردهای SWOT

راهبردها برای دست یابی به موقعیتی مطلوب تر تدوین می شوند. تدوین راهبردها، براساس ترکیب چهار عامل دخیل در مدل برنامه ریزی راهبردی صورت می گیرد که البته در جریان عمل، برخی از راهبردها با یکدیگر هم پوشانی داشته، یا به طور همزمان و هماهنگ با یکدیگر به اجرا در می آیند. در واقع، بر حسب وضعیت مورد مطالعه، چهار دسته راهبرد را که از نظر درجه ی کشگری متفاوت هستند، می توان تدوین کرد: راهبردهای SO (راهبردهای تهاجمی): با بهره گیری از قوت ها، درصدد بهره برداری از فرصت ها است.

راهبردهای ST (راهبردهای تنوع): برای دوری از تهدیدها، از نقاط قوت استفاده می کند.

راهبردهای WO (راهبردهای بازنگری): با بهره جستن از فرصت ها، نقاط ضعف را کاهش می دهد.

راهبردهای WT (راهبردهای تدافعی): نقاط ضعف را کاهش و از تهدیدها دوری می کند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۲).

جدول (۴): استراتژی‌های تهاجمی، محافظه کارانه، رقابتی و تدافعی

ترکیب عوامل مورد نظر		نوع استراتژی
S قوت	O فرصت	استراتژی SO - تهاجمی
S2	O3	افزایش تعامل مراکز مذهبی و نهادهای مدنی، با هدف ایجاد بستر سازی برای مشارکت مدنی به طوری که فرایند برنامه ریزی با مردم انجام شود.
S3	O4	ایجاد فضاهای فراغتی و عمومی با کارایی محله‌ای متناسب با ضوابط مندرج در قوانین و طرح‌ها جهت کارایی و اثربخشی بر بافت‌های محله
S2	O2	تقویت هویت و خاطره جمعی و حس تعلق خاطر در ساکنان جدید محله و جذب مجدد ساکنان قدیمی و اصیل خارج شده، از طریق احیا و بازسازی فضاهای شهری و عمومی با احترام به طرح‌های نوسازی و بهسازی جدید و مشارکت ساکنان در این طرح‌ها
S4	O2-O4	استفاده مطلوب از مکانهای زیارتی و سیاحتی و باغهای قدیمی برجای مانده برای افزایش امکانات رفاهی و تفریحی در محله
S1	O1	اظهار نظر و ارائه کمک فکری توسط مردم برای مسائل و مشکلات محله‌ای
ترکیب عوامل مورد نظر		نوع استراتژی
S قوت	T تهدید	استراتژی ST - تنوع
S1-S2	T3-T4	افزایش همکاری و هماهنگی بین بخشی در امر آگاهی و آموزش عمومی در سطح محلی
S1-S2	T2-T3	ایجاد و تقویت نهادهای محله‌ای و مردمی در بناهای قدیمی و یا زمین‌های بایر به منظور رفع آسیب‌های اجتماعی موجود و حذف مکان‌های جرم خیز در محله و افزایش امنیت آن
S1-S3	T1-T2	تدوین برنامه‌های توسعه محله‌ای و تنظیم ضوابط ساخت و ساز در بافت محله توسط ادارات مربوطه
S2-S4	T6	بازگرداندن ساکنان اصیل و قدیمی به محله از طریق بهبود وضعیت

تدوین راهبردهای بهینه در جهت افزایش امنیت فضاهای عمومی در محلات...

		محله و تجدید حیات فضاهای خاطره انگیز برای افزایش حس تعلق خاطر ساکنان به محله خود
S2-S3	T6	جلوگیری از مهاجرت افراد اصیل از طریق توانمند سازی محله و استفاده بهینه از امکانات محله مانند فضاهای جمعی و خاطره انگیز، برگزاری مراسم مذهبی، بناهای تاریخی و ...
S1	T1-T2	به کارگیری ضوابط و راهبردهای اجرایی و مشارکتی مطابق با واقعیت در طرح های فرادست و اطلاع رسانی آن به مردم جهت کاهش آسیب های اجتماعی
ترکیب عوامل مورد نظر		نوع استراتژی
W ضعف	O فرصت	استراتژی WO - بازنگری
W1-W5	O1-O2	توجه مدیران و برنامه ریزان شهری به سیمای بصری و پیاده راه ها از طریق ایجاد طراحی مناسب
W3	O3	افزایش منزلت اجتماعی مردم محله از طریق تعامل در فضاهای فراغتی و تغییر در نگرش افراد محله از طریق راهکارهای فرهنگی
W1-W5	O1-O3	فراهم سازی زمینه های همکاری افراد ساکن در محله جهت بکارگیری از فن آوری و روش های نوین در رفع مسائل و مشکلات کالبدی اجتماعی و اقتصادی مردم ساکن محله
W1-W2	O1-O3	بالا بردن سطح آگاهی و آموزش مردم جهت افزایش مشارکت در امور محله با بهره گیری از آموزه های دینی مردم
ترکیب عوامل مورد نظر		نوع استراتژی
W ضعف	T تهدید	استراتژی WT - تدافعی
W1-W5	T1-T4-T5	اجرای برنامه ای مقاوم سازی و بهبود ایمنی بناها در برابر سوانح محیطی و مصنوعی
W1-W5	T3-T5	توزیع عادلانه خدمات و ثروت با تاکید بر برنامه ریزی عدالت خواه
W1-W2	T3-T6	بهره گیری از فضاهای عمومی برنامه های مشترک و پیوند کالبدی و فضایی برای افزایش تعاملات درون محله ای
W2-W4	T1-T4-T5	حذف فعالیت های مزاحم و کاربری های ناسازگار از محله و تدوین

		ضوابط
W2-W3-W4	T7	بالا بردن سطح آگاهی های عمومی مدیران و مسولان دستگاه های ذیربط

نتیجه گیری

امروزه توجه به مفهوم امنیت شهروندان و روشهای ارتقاء آن، به عنوان یکی از اولویت های اساسی حرفه مندان و تئوری پردازان شهری تبدیل شده است. در واقع امنیت پیش زمینه یک اجتماع سالم و احساس امنیت بستر ساز توسعه جوامع انسانی است و سعادت یک اجتماع در گرو حفظ و بقاء امنیت و احساس ناشی از آن است. حضور مردم در فضای عمومی شهر مستلزم احساس امنیت از سوی آنان است. یکی از مهمترین عوامل تهدید کننده حضور مردم در فضاهای عمومی، ترس یا احساس ناامنی است. ناامنی مکان ها و فضاهای عمومی، نشاط و سلامتی را در زندگی روزمره مختل می کند و با ایجاد مانع بر سر راه رشد فرهنگی و مشارکت عمومی، هزینه های زیادی را بر جامعه تحمیل می نماید. بنابراین با توجه به گسترده شدن شهرنشینی و رواج ناامنی های اجتماعی در شهرها، مطالعه موضوع امنیت، عوامل موثر بر آن و راهکارهای تقویت امنیت در شهرها ضرورت یافته است. در این پژوهش سعی شد تا از طریق برنامه ریزی راهبردی در راستای افزایش امنیت در محدوده مورد مطالعه پرداخته و پس از شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید در نهایت به ارائه راهبردهایی در جهت افزایش امنیت در محله ملایوسف پرداخته شود. با توجه به تحلیل یافته ها استراتژی مناسب برای افزایش امنیت استراتژی بازنگری انتخاب شد. بدین معنی که باید با بهره جستن از فرصت ها، نقاط ضعف را کاهش دهد. در گروه نقاط قوت S₁ (وجود برخی سازمان های دولتی مثل شهرداری، اداره مخابرات، کلانتری و غیره در این محله) مهم ترین نقطه قوت است. در گروه نقاط ضعف W₁ و W₃ (وجود تراکم جمعیتی زیاد و بالا بودن آمار جرم و جنایت در این محله) مهم ترین نقطه ضعف است. در گروه نقاط فرصت O₁ (وجود افراد تحصیل کرده و صاحب مقام در محله) مهم ترین فرصت و در گروه نقاط تهدید

W₂ (از بین رفتن زمین های کشاورزی با توسعه فیزیکی این محله) مهم ترین ضعف شناخته شده است.

فهرست منابع

- احمدی، حبیب؛ مرادی، گلمراد و آذرگون، زهره (۱۳۸۶) بررسی رابطه میان مشارکت مردمی و احساس امنیت اجتماعی (مورد مطالعه شهر اسلام آباد غرب)، فصلنامه توسعه انسانی، دوره اول، شماره ۴، صص ۹۱-۱۱۰
- افشار کهن، جواد (۱۳۹۱) تأثیر عوامل محیطی و اجتماعی بر احساس امنیت شهری (مطالعه موردی محلات منتخب شهر یزد) فصلنامه جامعه شناسی شهری سال سوم شماره ۵ هشتم.
- اسماعیل زاده، حسن و خاوریان گرمسیر، امیررضا و کانونی، رضا. ۱۳۹۳. راهبرد پژوهی در سایه عوامل کلان محیطی در گردشگری شهری با استفاده از مدل‌های کمی و کیفی (نمونه موردی: توسعه گردشگری شهر یزد)، فصلنامه گردشگری شهری، دوره ۱، شماره ۱، صص ۱۷-۳۳
- آقایی، علی اکبر و تیمورتاش، حسن (۱۳۸۹) بررسی رابطه و فرآیند آسیب اجتماعی و امنیت اجتماعی، نشریه دانشنامه، شماره ۷۸، صص ۲۲-۳
- بوزان، باری (۱۳۷۸) مردم، دولتها و هراس، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، انتشارات مطالعات راهبردی، تهران
- بزری، خدارحیم (۱۳۹۱) محله مسکونی (مطالعه موردی شهر زابل)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۷، شماره اول، شماره پیاپی ۱۰۴
- پوراحمد، احمد و حسینی، علی و اروجی، حسن و علیزاده، محمد. ۱۳۹۲. اولویت سنجش راهبردهای توسعه گردشگری فرهنگی در منطقه الموت قزوین، پژوهش جغرافیای انسانی (۱۷-۱)، دوره ۴۵، شماره ۳
- پیران، پرویز (۱۳۸۱) شرایط موجود کلانشهرهای کشور، چالش‌های فرارو و راهبردهای اساسی آینده، مجموعه مقالات همایش چالش‌ها و چشم‌اندازهای توسعه ایران، موسسه عالی آموزش و پژوهش، تهران جیکونز، جین (۱۳۸۶) مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی، ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران

- خاناباشی، محمد (۱۳۹۴) حاشیه نشینی و مشکلات شهری فصلنامه جغرافیایی سرزمین سال هشتم
- رهنمایی، محمد تقی و پورموسوی، سیدموسی (۱۳۸۵) بررسی ناپایداری های امنیتی کلانشهر تهران براساس شاخص های توسعه پایدار شهری، فصلنامه پژوهش های جغرافیایی، دوره ۲۸، شماره ۵۷، صص ۱۹۳-۱۷۷
- سرور رحیم، محمدی سمیه، و ویسان، محمد (۱۳۹۳) بررسی شاخص های توسعه در مناطق مرزی در زمینه تحقق امنیت پایدار (مطالعه موردی شهرستان های مرزی استان آذربایجان غربی) پژوهشنامه جغرافیای انتظامی شماره ۷
- شرکت مهندسی طرح کاوش (۱۳۸۶). طرح جامع اردبیل، وزارت مسکن و شهرسازی.
- عسگری، مریم (۱۳۸۷) محلات شهری ایلام تأکید بر مسکن، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه اصفهان
- عبداللهی مجید، (۱۳۸۹) بررسی نظری مفهوم محله و باز تعریف آن با تأکید بر شرایط محله های شهری ایران، پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۷۲
- عامری، حمیدرضا (۱۳۸۹) سکونتگاه های غیر رسمی، امنیت و توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی شهر بندرعباس) فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی شماره ۲
- قرایی، فریبا، رشیدپور، نازیلا (۱۳۸۹) بررسی و سنجش حس امنیت در مناطق مختلف شهری نمونه موردی: مناطق ۲ و ۱۱ تهران فصلنامه آرمانشهر شماره ۴
- ضرابی، اصغر و جمالی نژاد، مهدی (۱۳۸۹) بررسی نقش مدیریت هماهنگ شهری در تحقق بخشی میزان امنیت اجتماعی؛ مورد پژوهی: استان اصفهان، نشریه مدیریت شهری، شماره ۲۶، صص ۲۴۰-۲۲۵

- کارگر، بهمن (۱۳۸۹) فضا، جامعه و امنیت اجتماعی در حاشیه جنوبی کلان شهر تهران (شهرستان اسلامشهر)، نشریه مطالعات امنیت اجتماعی، دوره جدید، شماره ۲۲، صص ۴۲-۱۳
- کارگر، بهمن (۱۳۸۶) حاشیه نشینی و امنیت شهری، نشریه انجمن جغرافیایی ایران ۱۴ و ۱۵
- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۷) پیامدهای مدرنیته، ترجمه محسن ثلاثی، نشر مرکز، تهران
- محمدی، جمال (۱۳۹۳) تأثیر هویت محلات بر احساس امنیت شهروندان فصلنامه پژوهش های اطلاعاتی و جنایی شماره اول سال نهم
- موسی کاظمی، سیدمهدی؛ رفیعیان، مجتبی و قسمی شاه گلادی، علی (۱۳۹۳) عوامل موثر بر بهبود امنیت محلات شهری؛ مورد مطالعه، محله جنت آباد شمالی شهر تهران، فصلنامه فضای جغرافیایی، دوره ۱۴، شماره ۴۵، صص ۱۴۷-۱۲۹
- نسترن، مهین و هوشمندفر، سپیده. ۱۳۸۹. برنامه ریزی استراتژیک جهت ساماندهی قسمتی از بافت فرسوده شهر ارومیه، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی (۶۱-۷۲)، سال اول، شماره ۳
- نصری، قدیر (۱۳۸۱) معنا و ارکان جامعه شناسی امنیت. نشریه راهبرد ۲۶.
- همتی (۱۳۸۹) پلیس اجتماع محور و نقش آن در کاهش احساس نا امنی، فصل نامه دانش انتظامی، سال نهم، شماره سوم
- نوروزی، فیض اله و فولادی سپهر، سارا (۱۳۸۸) بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان ۲۹-۱۵ ساله ی شهر تهران و عوامل اجتماعی موثر بر آن، مجله ی راهبرد، شماره ۵۳، صص ۱۵۹-۱۲۹
- هریسون، جفری و کارون، جان. ۱۳۸۲. مدیریت استراتژیک، ت: بهروز قاسمی، چاپ اول، انتشارات هیأت، تهران

- Newman, O. (1973) "Defensible Space: People and Design in the Violent City", London, Architectural Press
- Schweitzer, J. H. et.al (1977) *The Impact of the Built Environment on Crime and Fear of Crime in Urban Neighborhoods*, *Journal of Urban Technology*, Vol. 6, N.3
- Turner, Jonathan H, (2003) *The structure of sociological theory*. Thousand oaks, calif, Wadsworth ublication.